

Конвенції та рекомендації, ухвалені Міжнародною організацією праці, 1965–1999. — Женева : Міжнар. бюро праці, 1999. — Т. II. С. 1184–1185.

3. Трудовое право Франции : сб. нормат. актов. — М., 1985. — С. 65.

4. Конвенція МОП № 135 про захист прав представників працівників на підприємстві і можливості, що їм надаються 1971 р. та Рекомендація МОП № 143 щодо захисту прав представників працівників на підприємстві та можливостей,

які їм надаються 1971 р. // Конвенції та рекомендації, ухвалені Міжнародною організацією праці, 1965–1999. — Женева : Міжнар. бюро праці, 1999. — Т. II. — С. 962–968.

5. Европейская социальная хартия : справочник : пер. с фр. — М. : Междунар. отношения, 2000. — С. 148.

6. Чанишева Г. І. Колективні відносини у сфері праці: теоретико-правовий аспект : монографія / Г. І. Чанишева. — О. : Юрид. л-ра, 2001. — С. 135.

УДК 343.13(477)

А. Бардаш,

асистент кафедри кримінального процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»

ДО ПИТАННЯ ЩОДО ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ФОРМИ

Принцип рівності громадян перед законом і судом (ст. 24 Конституції України) передбачає, що громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками [1]. З цього можна зробити висновок, що і провадження у випадку вчинення злочину повинно здійснюватися за однаковими правилами до всіх категорій громадян. Наука кримінального процесу для визначення цих правил використовує термін «кримінально-процесуальна форма».

Завдання кримінального судочинства полягає у швидкому і повному розкритті злочинів та викритті винних — поєднується з охороною прав та законних інтересів фізичних і юридичних осіб, які беруть у ньому участь, і забезпечення правильного застосування Закону з тим, щоб кожний, хто вчинив злочин,

був притягнутий до кримінальної відповідальності і жоден невинний не був покараний [1]. Також до завдань належить регламентація діяльності учасників кримінального судочинства. Кримінально-процесуальна діяльність повинна здійснюватися у визначеному законом порядку, з особливою послідовністю дій та гарантувати належний захист їх прав та законних інтересів.

Кримінальний процес нашої держави регулярно зазнає певних змін, спрямованих на формування нової моделі судочинства.

Суттєві новації, закріплені у новому Кримінально-процесуальному кодексі, який набере чинності 19 листопада 2012 року, дає нам змогу дійти висновку про прагнення законодавця надати охоронного характеру вітчизняному кримінальному процесу, призначенням якого буде не тільки швидке і повне розкриття та розслідування злочину і притягнення винних до кримінальної відповідальності, а й захист та відновлення прав та законних інтересів фізичних та юри-

дичних осіб, забезпечення їм належного доступу до правосуддя, можливість реально впливати на його перебіг та результати.

Більшість вчених-процесуалістів, як і практичних працівників правоохоронних органів, виступають за диференціацію процесуальних форм залежно від категорії кримінальних справ. Але перед тим, як вивчити питання диференціації процесуальної форми, необхідно охарактеризувати саму кримінально-процесуальну форму, вказавши на її суттєві ознаки.

Характерною особливістю кримінально-процесуальної діяльності є детальна регламентація порядку здійснення дій особами, які беруть участь у справі. Кримінально-процесуальна діяльність і відповідні їй правовідносини набувають певної форми процедурного характеру — процесуальну форму. Кримінально-процесуальна форма, накопичуючи багаторічний досвід боротьби зі злочинністю, будується, насамперед, з урахуванням загальних методологічних закономірностей пізнавальної діяльності, які знаходять в ній свій вияв. Звідси випливає те велике значення, що надавалося і надається процесуальній формі у кримінальному судочинстві, тому що вона призначена для створення найкращих умов у досягненні істини у справі та гарантування від можливих помилок.

У правовій літературі поняттю процесуальної форми та її змісту присвячено багато праць. Найбільш вдало, на наш погляд, вважав М. С. Строгович, що процесуальна форма — сукупність умов, встановлених процесуальним законодавством для здійснення органами слідства, прокуратури та суду тих дій, якими вони здійснюють свої функції, у області розслідування та вирішення кримінальних справ, та також для здійснення громадянами, приймаючими участь у провадженні кримінальної справи, тих дій, якими вони здійснюють свої права та виконують свої обов'язки [3]. Суттєво доповнює значення процесуальної форми і М. Л. Якуб, він розумів її так, як умови і послідовність провадження окремих процесуальних

дій та прийняття рішень, так і умови провадження у справі в цілому [4]. Ширше трактував процесуальну форму Р. Д. Рахунов, визначаючи її як регламентовані правом порядок, принципи і система кримінально-процесуальної діяльності, які встановлені з метою досягнення завдань кримінального судочинства та забезпечення прав і законних інтересів його учасників. Аналізуючи ці визначення, можна зробити висновок, що в цілому їхній зміст багато в чому схожий. Автори погоджуються, що кримінально-процесуальна форма — це передбачений законом порядок провадження процесуальних дій при здійсненні провадження по злочинах. З таким змістом можна погодитися. Але всі праці вчених зводяться до єдиного цілого, що без дотримання кримінально-процесуальної форми неможливо ефективно розслідувати та вирішувати кримінальні справи, гарантувати дотримання прав громадян при здійсненні правосуддя. Як вже зазначалося вище, кримінально-процесуальна форма має велике значення для правильного вирішення завдань кримінального судочинства, які визначені у ст. 2 КПК України, вона створює стабільність та забезпечує функціонально-правовий статус усіх учасників процесу.

Значення кримінально-процесуальної форми полягає ще й в тому, що вона створює детально врегульований, юридично визнаний, суворо обов'язковий режим провадження у кримінальній справі. Питання, які стосуються кримінально-процесуальної форми, завжди мають дискусійний характер. Це пов'язано з тим, що дослідження більшості інститутів кримінального судочинства певною мірою зосереджені та спрямовані на визначення кримінально-процесуальної форми та її диференціацію чи уніфікацію. Не можливо не погодитися з Л. М. Лобойко, що процесуальна форма — це системне утворення, яке об'єднує порядок провадження у справі у цілому та порядок провадження окремих процесуальних дій [5]. Так дійсно, процесуальна форма існує, як при її диференціації, так і при уніфікації,

тобто навіть коли мова йде про особливі порядки кримінального провадження чи про кримінальне провадження у цілому, все одно існує чітка процесуальна форма, якої повинні дотримуватися усі учасники кримінального провадження.

Процесуальна форма має специфічні процесуальні процедури. Різноманітні варіанти поєднання цих процедур, їх послідовність утворюють процесуальну форму. При цьому процесуальна форма, з одного боку, є сукупністю специфічних процедур, а з іншого, власне, і є самою кримінально-процесуальною процедурою, як вважає К. Ф. Гуценко, то ці процедури передбачають:

1) можливість вчинення певних процесуально значущих дій;

2) послідовність вчинення цих дій, яка визначена завданнями та принципами кримінально судочинства [6].

Також необхідно визначити особливості кримінально-процесуальної форми, а саме:

— перевага принципу публічності над диспозитивністю при вирішенні питання щодо вибору учасниками процесу способу поведінки;

— забезпечення належної поведінки учасників процесу мірама державного примусу;

— залежність характеру примусу від суспільної небезпечності вчиненого злочину;

— правосуддя як єдиний спосіб покладання кримінальної відповідальності та призначення винуватому справедливого покарання чи виправдання невинуватого;

— існування інституту захисту прав і законних інтересів підозрюваного.

До ознак кримінально-процесуальної форми слід віднести: точне встановлення в законі порядку діяльності державних органів; надання зацікавленим особам права безпосередньо брати участь у процесуальній діяльності державних органів; наявність спеціальних гарантій дотримання прав та законних інтересів суб'єктів кримінального судочинства; забезпечення прийняття рішення відповідно до закону на підставі фактів,

які встановлені передбаченим законом способом [7].

На сучасному етапі розвитку України існує велика проблема — злочинність та у зв'язку з цим великий обсяг кримінальних справ, що розглядаються судами України. Навантаження на цю гілку влади є величезним, що і зумовлює диференціацію процесуальної форми, необхідності прискорення і спрощення судового провадження за умови забезпечення прав учасників процесу.

У науці кримінально-процесуального права не вироблено чіткої концепції розуміння диференціації кримінально-процесуальної форми. Деякі ототожнюють диференціацію з процесуальною економією [8]. Прихильники диференціації виходять з того, що при безсумнівній важливості однакового дотримання встановленого порядку судочинства у всіх кримінальних справах цей порядок повинен відрізнитися своєю специфікою, виходячи з характеру злочину, особи обвинуваченого й інших обставин. Така диференціація забезпечує максимальну доцільність процесуальних процедур, а тому й їх ефективність, що відповідає завданням швидкого і повного розкриття злочинів, викриття винних тощо.

Противники диференціації принциповим напрямом розвитку кримінально-процесуального законодавства вважають уніфікацію процесуальної форми, а диференціацію пов'язують, як правило, лише з протокольною формою досудової підготовки матеріалів, вбачаючи в ній неприпустиме спрощення кримінального процесу. Вони вважають, що встановлення особливого спрощеного порядку у справах про злочини тієї чи іншої матеріально-правової категорії позбавлене логічної основи, не відповідає потребам практики і не сприяє зміцненню законності. Ми не можемо із цим погодитися, тому що у зв'язку з існуванням особливих умов, таких як, наприклад, готовність сторін до компромісу, незначна суспільна небезпека злочину, особливий суб'єкт злочину та інше, процесуальний закон допускає провадження, яке відрізняється від звичайного. І це дуже вдало регламентується у новому Кримінально

процесуальному кодексі України (2012 року), де існує явний приклад диференціації процесуальної форми, це (Розділ VI) Особливі порядки кримінального провадження, що включає в себе:

— кримінальне провадження на підставі угод (глава 35);

— кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення (глава 36);

— кримінальне провадження щодо окремої категорії осіб (глава 37);

— кримінальне провадження щодо неповнолітніх (глава 38);

— кримінальне провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру (глава 39);

— кримінальне провадження, яке містить відомості, що становлять державну таємницю (глава 40);

— кримінальне провадження на території дипломатичних представництв, консульських установ України, на повітряному, морському чи річковому судні, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні (глава 41) [11]. Перераховані форми провадження є особливо важливими для кримінального процесу. Завдяки цим порядкам провадження, по-перше, створюються додаткові гарантії законності щодо дотримання прав людини під час розслідування злочину, по-друге, вони створюють можливість застосувати спрощене провадження, коли злочин не становить великої суспільної небезпеки.

Отже, ми вважаємо, що під диференціацією кримінального судочинства розуміється наявність у межах єдиного кримінального процесу проваджень, що якісно різняться між собою за ступенем складності процесуальних форм.

Виділяють дві підстави для проведення диференціації, це є:

а) кримінально-правова (ступінь суспільної небезпечності злочину);

б) кримінально-процесуальні (ступінь складності встановлення фактичних обставин справи; наявність певних властивостей у особи, щодо якої ведеться провадження, або у особи, що постражда-

дала від злочину; суспільна значимість справ; думка особи, щодо якої ведеться провадження, або особи, що постраждала від злочину, про заміну спрощеного провадження звичайним).

Ці підстави застосовані не лише для віднесення справ певних категорій до спрощених проваджень, а й для віднесення інших категорій справ до проваджень з більш складними процесуальними формами, тобто для диференціації загалом. Деякі вчені підстави диференціації називають «властивостями», до них відносять: ступінь суспільної небезпечності діяння і тяжкість міри покарання, передбаченої законом; ступінь складності справ даної категорії у вирішенні як їх фактичної, так і правової сторони; суспільно-політичне значення справ даної категорії; значення, яке має злочин для інтересів окремих осіб, тих чи інших відомств, організацій, підприємств; ступінь складності пізнавальної діяльності щодо встановлення всіх обставин справи; необхідність чи відсутність примусового забезпечення належної поведінки обвинуваченого і підозрюваного; наявність у обвинуваченого і потерпілого особливих якостей (неповноліття обвинуваченого чи його фізичні, психічні вади потребують значного посилення захисту).

На нашу думку, єдиною підставою диференціації матеріального, кримінально-правового характеру є ступінь суспільної небезпечності злочину. Розглянута підстава має найважливіше значення при диференціації кримінального судочинства. Наприклад, спрощене провадження не повинне здійснюватися у справах про злочини з високим ступенем суспільної небезпечності, за здійснення яких може бути призначене суворе покарання. І, навпаки, у справах про тяжкі злочини мають застосовуватися більш складні процесуальні форми, необхідні додаткові гарантії від можливих помилок. Диференціація судочинства спрямована на нейтралізацію чинників, які негативно впливають та ускладнюють громадянину реалізацію його прав.

А. В. Смирнов розуміє диференціацію як спрощення процесуальної форми [9].

Автори у цілому ділять останню позицію, полагають, що другою стороною диференціації є ускладнення кримінально-процесуальної форми з окремих категорій кримінальних справ. Слід погодитися з І. М. Канюкою, який вважає, що ускладнення кримінально-процесуальних процедур може призвести до невиправданого затягування судочинства, а надмірне ж його спрощення стане передумовою його ненадійності [10]. З одного боку, швидкість судочинства є необхідною умовою досягнення об'єктивної істини. Прийняті у справі процесуальні рішення повинні відповідати фактичним обставинам, а встановлення їх залежить від часу, який минув з моменту їх настання, оскільки надалі відбувається погіршення якості та зменшення кількості доказів.

Згідно з п. 1 ст. 12 КК України всі кримінально карані діяння залежно від ступеня тяжкості поділяються на чотири категорії: злочини невеликої тяжкості, середньої тяжкості, тяжкі та особливо тяжкі злочини. Саме такий поділ, на нашу думку, і повинен в першу чергу братися до уваги при диференціації кримінально-процесуальної форми.

Міжнародний юридичний досвід показує, що перед законодавцем неминуче постає питання, як створити таку процесуальну форму, яка б урахувала новітні досягнення процесуальної науки, організаційної та криміналістичної техніки і могла б забезпечити глибокий і швидкий розгляд справ.

Таким чином, ми можемо зробити висновок, що результати роботи, як вчених, так і практичних діячів, свідчать про об'єктивну потребу диференціації процесуальної форми кримінального судочинства, що змушує законодавця вдатися до такої диференціації, передбачаючи спрощення досудового і судового провадження, а також додаткової гарантії прав учасників процесу і правильно-го вирішення справи.

Ключові слова: завдання кримінального процесу, кримінально-процесуальна форма, диференціація, уніфікація, принципи кримінального процесу.

Стаття містить системну характеристику кримінально-процесуальної форми, питання диференціації форми. Автором обґрунтовуються підстави для диференціації кримінально-процесуальної форми, це: кримінально-правова (ступінь суспільної небезпечності злочину); кримінально-процесуальна (ступінь складності встановлення фактичних обставин справи).

Стаття содержить систематическую характеристику уголовно-процессуальной формы, вопросы дифференциации формы. Автором обосновываются основания для дифференциации уголовно-процессуальной формы, это: уголовно-правовая (степень общественной опасности преступления); уголовно-процессуальная (степень сложности установления фактических обстоятельств дела).

The article contains systematic characteristics of the criminal-procedural form, items of the form's variety. The author stipulates the basic for definition of the criminal-procedural form, that is Criminal (the degree of the social danger of the crime); criminal-procedural (the degree of difficulty in finding out of the case's circumstances).

Література

1. Конституція України. — Х. : ТОВ «Одіссей», 2008. — С. 5.
2. Кримінально-процесуальний кодекс України. — Х. : Одіссей, 2011. — 224 с.
3. Строгович М. С. Курс советского уголовного процесса. Т. I. Основные положения науки советского уголовного процесса / М. С. Строгович. — М., 1968. — С. 51.
4. Якуб М. Л. Процессуальная форма в советском уголовном судопроизводстве / М. Л. Якуб. — М., 1981. — С. 9.
5. Лобойко Л. М. Кримінально-процесуальне право : курс лекцій : навч. посіб. / Л. М. Лобойко. — К. : Істина, 2007. — С. 17.
6. Гуценко К. Ф. Уголовный процесс : учебник / К. Ф. Гуценко. — М. : Зерцало, 1996. — С. 18.

7. Уголовный процесс России. Общая часть : учебник. — СПб., 2004. — С. 32.

8. Панокин А. М. Дифференциация процессуальной формы в уголовном судопроизводстве // Lex Russia. — 2010. — № 3. — С. 652–659.

9. Смирнов А. В. Модели уголовного процесса / А. В. Смирнов. — СПб., 2000. — С. 19.

10. Канюка І. М. Прискорення та спрощення кримінально-процесуальних проце-

дур, засоби реалізації принципу процесуальної економії // Судова апеляція. — 2011. — № 1. — С. 99–104.

11. Кримінальний процесуальний кодекс України. — К.: Центр учбової л-ри, 2012. — С. 179–198.

12. Шевченко О. О. Історія держави і права зарубіжних країн: хрестоматія для студ. юрид. вузів та ф-тів / О. О. Шевченко. — К.: Вентурі, 1998. — 176 с.

УДК 347.121.2

О. Доценко,

здобувач кафедри охорони інтелектуальної власності, цивільного права та процесу
Харківського національного університету внутрішніх справ

СПІВВІДНОШЕННЯ ПРАВА НА ОСОБИСТЕ ЖИТТЯ ТА ПРАВА НА ТАЄМНИЦЮ ОСОБИСТОГО ЖИТТЯ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ

На сьогоднішній день для законодавства України характерним є неоднаковий підхід щодо закріплення права фізичної особи на особисте життя. Так, у ч. 1 ст. 32 Конституції України закріплюється право особи на невтручання у її особисте життя, а у ч. 2–4 даної статті вже мова йде про «конфіденційну інформацію про особу», «відомості про себе», «недостовірну інформацію про себе і членів своєї сім'ї» тощо. Подібна позиція законодавця вбачається й у ч. 1, 2 ст. 301 ЦК України, де закріплюється право на особисте життя, а у ч. 3, 4 ст. 301 ЦК України визначається право особи на збереження у таємниці обставин свого особистого життя.

Таким чином, незрозумілим є те, чи є інформація про особисте життя особи складовою її особистого життя чи являє собою самостійний об'єкт іншого суб'єктивного права. Звідси виникає також питання, чи є право на таємницю обставин особистого життя (інформацію про особисте життя) правомочністю права особи на особисте життя, чи

самостійним суб'єктивним правом. Вирішення вищезазначених питань і становить мету даної статті.

Методологічною основою нашого дослідження є загальнонаукові та спеціальні методи пізнання: діалектичний, формально-логічний, дедукція, індукція, аналіз, синтез, порівняльно-правовий, метод системного аналізу тощо.

У зв'язку з неоднозначним закріпленням у законодавстві права на особисте життя та його таємницю у науці набули поширення точки зору, згідно з якими особисте життя ототожнюють з інформацією (відомостями) про нього чи виділяють інформаційний аспект особистого життя. Так, М. Й. Штефан розглядає особисте життя у матеріальному та інформаційному плані [1, 45]. Подібну думку висловлює й О. О. Кулініч, вважаючи, що приватне життя як об'єкт правової охорони містить два блоки: власне реальні факти і відносини, а також інформація про ці факти і відносини [2, 103–105]. Проте така точка зору заслуговує критики.